

Danuta Miłaszewicz

Kompetencje społeczne w świetle wyników badań kapitału społecznego studentów z Polski, Litwy i Słowacji

Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania 47/1, 149-165

2017

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

STUDIA I MATERIAŁY

DOI: 10.18276/sip.2017.47/1-13

Danuta Miłaszewicz*

Uniwersytet Szczeciński

KOMPETENCJE SPOŁECZNE W ŚWIETLE WYNIKÓW BADAŃ KAPITAŁU SPOŁECZNEGO STUDENTÓW Z POLSKI, LITWY I SŁOWACJI

STRESZCZENIE

Celem artykułu jest przedstawienie i analiza kompetencji społecznych, którymi dysponują studenci zaczynający edukację ekonomiczną na poziomie uniwersyteckim, ukazanych w świetle wyników badań ankietowych kapitału społecznego tej grupy osób. Badania te stworzyły podstawę do analizy wybranych wyników ankiety przeprowadzonej wśród studentów Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania Uniwersytetu Szczecińskiego (Polska) w 2013 roku, Wydziału Polityki i Zarządzania Uniwersytetu Mykolo Romerio w Wilnie (Litwa) w 2014 roku oraz Wydziału Ekonomicznego Uniwersytetu im. Mateja Bela w Bańskiej Bystrzycy (Słowacja) w 2015 roku. Artykuł ma charakter teoretyczno-empiryczny. Celem pierwszej części artykułu jest przegląd literatury przedmiotu na temat kompetencji społecznych. W części drugiej przedstawiono metodykę badań i charakterystykę respondentów, a część trzecią poświęcono prezentacji wyników badań.

Słowa kluczowe: kompetencje społeczne, kapitał społeczny, badania empiryczne

* Adres e-mail: dmilasz@wneiz.pl.

Wprowadzenie

Złożoność współczesnego świata wymaga od jednostek różnorodnych kompetencji, które pozwolą im na sprawne funkcjonowanie w różnych i dynamicznie zmieniających się warunkach. Kompetencje są cechami (właściwościami) jednostki, które tkwią u podstaw efektywnego jej działania lub zachowania oraz odgrywanych z powodzeniem ról (Woodruffe, 2003, s. 94). Kompetencje rozumieć należy jako zespół wiadomości, doświadczenia, umiejętności, uzdolnień, wartości i postaw (Sajkiewicz, 2001, s. 30). Tak rozumiane niezbędne są w różnych dziedzinach życia, dlatego można wyróżnić m.in. kompetencje polityczne, ekonomiczne, społeczne. Kompetencje określają potencjał jednostki wyznaczający jej zdolność do wykonania określonych działań i mają wymiar (komponent, zakres) indywidualny lub społeczny. Wymiar społeczny kompetencji odnosi się do relacji z innymi i ma na celu rozwiązywanie różnorodnych problemów społecznych (Męczkowska 2003, s. 693).

Celem artykułu jest przedstawienie i analiza porównawcza wybranych kompetencji społecznych, którymi dysponują studenci (polscy, litewscy i słowaccy) zaczynający edukację ekonomiczną na poziomie uniwersyteckim. Kompetencje społeczne respondentów poddano analizie na podstawie wyników badań kapitału społecznego tych trzech grup ankietowych.

1. Istota i znaczenie kompetencji społecznych

Kategoria kompetencji społecznych, często używana w dyskursie naukowym i publicznym, nie jest jednoznacznie definiowana. Obok siebie funkcjonują zatem różne definicje, uznawane za właściwe przez przedstawicieli różnych dziedzinach nauk społecznych: psychologii, socjologii, pedagogiki oraz ekonomii. Definicje te uogólniają lub uszczegóławiają kategorię kompetencji społecznych i powodują, że jednoznaczne używanie tego pojęcia jest niemożliwe. Wśród różnych definicji kompetencji społecznych można wyróżnić definicje funkcjonalne, określające kompetencje społeczne jako rodzaj posiadanych przez grupę lub jednostkę zdolności, oraz definicje nominalistyczne, wyliczające zakresy poszczególnych typów kompetencji (Bacia, 2015, s. 7).

Kompetencje społeczne rozumiane być mogą jako „zdolność, posiadanie niezbędnych umiejętności do tego, by wywrzeć pożądany wpływ na innych ludzi w sytuacjach społecznych” (Argyle, 1999). W takim rozumieniu są konglomera-

tem wielu czynników odnoszących się do funkcjonowania jednostki w wymiarach: poznawczym („wiem”), motywacyjno-emocjonalnym („chcę”) oraz behawioralnym („działam”) (Wiszejko-Wierzbicka, 2012).

Kompetencje społeczne zdefiniowane mogą być też jako procesy, które obejmują: postrzeganie/rozumienie sytuacji społecznej, sposób zachowania oraz towarzyszące temu odczucia, sympatie czy antypatie. Znajdują one odzwierciedlenie w funkcjonowaniu człowieka poprzez aspekt poznawczy, emocjonalno-motywacyjny oraz społeczny (Szołtysek, Jeż, Twaróg, 2015). Jedni upatrują ich istoty w interakcji elementarnych zdolności wykorzystywanych w określonych typach sytuacji (Greenspan, 1981; Riggio, 1986), inni opisują je jako zdolność ogólną ujawniającą się w wielu różnych sytuacjach (Jakubowska, 1996). Określane są zatem jako umiejętności specyficzne, zależne od kontekstu, przejawiające się w zachowaniu (Biermann, Welsh, 2001) lub też jako nabywane przez jednostkę w toku treningu społecznego umiejętności złożone, które warunkują efektywność radzenia sobie w określonego typu sytuacjach społecznych (Maczak, 2007).

Kompetencje społeczne rozpatrywane mogą być w ujęciu statycznym i dynamicznym. Pierwsze z nich zakłada, że umiejętności tworzące kompetencje społeczne są zachowaniami zmierzającymi do nawiązania, podtrzymania i zakończenia relacji międzyludzkich. Podejście dynamiczne natomiast opisuje je jako zachowania celowe, dostosowane do sytuacji, wyuczone i kontrolowane przez jednostkę (Spitzberg, Cupach, 2002).

Kompetencje społeczne warunkują efektywne funkcjonowanie człowieka w kontaktach społecznych (Cavell, 1990), są sumą wiedzy i umiejętności osoby, którą określa jakość społecznie właściwego zachowania (Reitz, 2012, s. 8). Mogą mieć one charakter (Górska, Solarczyk-Szewc, 2012):

- adaptacyjny – pozwalają na efektywność i skuteczność działań, odnajdywanie się na rynku pracy, bycie przedsiębiorczym i komunikatywnym,
- emancypacyjny – pozwalają na rozumienie rzeczywistości społecznej, dokonywanie wyborów i działanie ze świadomością konsekwencji związanych z tymi wyborami (np. świadomość ról społecznych, gotowość do działania na rzecz interesu publicznego),
- krytyczny – pozwalają na dostrzeganie uzasadnień legitymizujących własne działanie oraz praktykę społeczną, umożliwiające rozumienie własnej sytuacji oraz kontekstów, w jakich przebiega działanie kreatywne, niezależne oraz etyczne.

Na adaptacyjnym charakterze kompetencji społecznych skupia się ekonomiczne (neoliberalne) ich ujęcie, w którym są one zdefiniowane jako zależne od poziomu formalnego wykształcenia umiejętności warunkujące sprawne zarządzanie sobą i wysoką skuteczność interpersonalną, możliwości odnalezienia się i odniesienia sukcesu na rynku pracy, w biznesie, bardzo często decydując o wysokości osiąganego wynagrodzenia (Szołtysek, Jeż, Twaróg, 2015; Smółka, 2016, s. 15).

Zaznaczyć jednak należy, że obecnie coraz częściej podkreśla się konieczność całościowego ujęcia charakteru kompetencji. Takie ich ujęcie wskazuje, że są one wynikiem całości doświadczeń nabytych przez jednostkę w procesie uspołecznienia, rozwijane są w obu systemach edukacji formalnej i nieformalnej (Karl-Heinz, Lindner, 2012). Dzięki wysokim kompetencjom społecznym jednostki lepiej odnajdują się i efektywniej funkcjonują w wielu różnych sytuacjach społecznych (Martkowska, 2012, s. 19). Zatem kompetencje społeczne stanowią kluczowy element umiejętności życiowych, niezbędnych do właściwego funkcjonowania we współczesnym, dynamicznym świecie, które posiadać powinien każdy młody człowiek (Partnership for 21st Century Skills, 2008).

Znaczenie kompetencji społecznych może być rozpatrywane w kontekście jednostki (perspektywa mikro) lub całego społeczeństwa (perspektywa makro). Ponieważ są traktowane jako zdolność jednostki do tworzenia i utrzymania relacji wysokiej jakości, wzajemnie satysfakcjonujących oraz unikania negatywnego traktowania lub wiktyimizacji przez innych (Biermann, Welsh, 2001), warunkują efektywne funkcjonowanie jednostki w różnych kontaktach społecznych (Cavell, 1990). Wynikające z tego znaczenie kompetencji społecznych dla jednostki wyznacza jednocześnie ich trudne do przecenienia znaczenie dla społeczeństwa, są one bowiem niezbędne w podejmowaniu globalnych wyzwań, rozwiązywaniu problemów oraz w dążeniu do realizacji wspólnego dobra, mogą wspierać transformację społeczną i budować współpracę między narodami (OECD, 2005; UNESCO, 2014).

Według uzgodnionej w Unii Europejskiej listy kluczowych kompetencji, kompetencje społeczne służą nie tylko powodzeniu poszczególnych jednostek w perspektywie mikrospołecznej, ale też przyczyniają się do wzmocnienia relacji makroekonomicznych oraz globalizacyjnych przez budowanie kapitału społecznego i rozwój gospodarczy (Recommendation..., 2006; Lifelong Learning Programme EU, 2009). Współpraca osób kompetentnych społecznie buduje zaufanie do ludzi i do instytucji, tworzy sieci współpracy oraz aktywuje dobrowolną działalność w róż-

nego typu organizacjach, które są elementami kapitału społecznego. Jednocześnie sytuacje te, określanie mianem treningu społecznego, rozwijają kompetencje społeczne (Maczak, 2007). Obok kompetencji obywatelskich decydują one nie tylko o tym, jak jednostki radzą sobie we współczesnym świecie, lecz także o tym, jak świat postrzegają oraz czy są chętne i gotowe, by go w aktywny sposób zmieniać (Bacia, 2015, s. 6). Ich znaczenie w kontekście makrospołecznym wynika zatem z tego, że obok kompetencji obywatelskich, budują one kapitał społeczny, stając się jednocześnie jego składnikiem.

2. Metodyka badań i charakterystyka badanych grup

Badania ankietowe kapitału społecznego¹, których wybrane wyniki posłużyły do analizy kompetencji społecznych, przeprowadzone zostały wśród studentów rozpoczynających studia ekonomiczne na trzech uniwersytetach, po jednym w Polsce, na Litwie i Słowacji. Studenci Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania Uniwersytetu Szczecińskiego (Polska) brali udział w badaniach na przełomie października i listopada 2013 roku. Wśród studentów Wydziału Polityki i Zarządzania Uniwersytetu im. Mykolo Romerio w Wilnie (Litwa) badania przeprowadzono w listopadzie 2014 roku, a Wydziału Ekonomicznego Uniwersytetu im. Mateja Bela w Bańskiej Bystrzycy (Słowacja) w listopadzie 2015 roku.

Z punktu widzenia przeprowadzonych badań i analizy ich wyników istotne jest to, że ankietowano młodych ludzi z trzech krajów znajdujących się w tym samym kręgu kulturowym oraz mających przeszłość socjalistyczną. Dokonane w tych krajach procesy transformacji przyczyniły się w efekcie nie tylko do zmian instytucji formalnych (np. reguł prawa), ale miały także wpływ na przekształcenia instytucji nieformalnych (np. skłonności do współpracy i współdziałania oraz ich form, postaw społecznych oraz podzielanych norm i wartości), stanowiących elementy kapitału społecznego i kompetencje społeczne.

Narzędziem przeprowadzonych badań studentów był, przedstawiony w ich ojczystym języku, kwestionariusz ankiety składający się z dwóch części. Pierwsza (metryczka) zawierała 13 pytań odnoszących się do danych socjodemograficznych.

¹ Badania zostały przeprowadzone w ramach Badań Statutowych Katedry Makroekonomii, finansowanych ze środków MNiSW, przez zespół w składzie: dr hab. D. Miłaszewicz prof. US, dr R. Nagaj, dr P. Szkudlarek, mgr A. Milczarek, mgr M. Zakrzewska.

Druga składała się z 36 pytań typu zamkniętego oraz otwartego i obejmowała swoim zakresem kapitał społeczny bez podziału na jego typy (Milczarek i in., 2015, s. 95). Tworząc ankietę wykorzystaną w badaniach, przyjęto schemat logiczny zaproponowany przez Bank Światowy w podręczniku poświęconym badaniu kapitału społecznego *Instruments of the Social Capital Assessment Tool* (Grootaert, van Bastelaer, 2004). Ankieta zawierała zatem pytania odnoszące się do wyróżnionych przez Bank Światowy sześciu obszarów tematycznych: grupy i sieci, zaufanie i solidarność, aktywność i współpraca, informacja i komunikacja, spójność i integracja, społeczna legitymizacja i uczestnictwo w życiu politycznym². Prezentowane w artykule wyniki badań kapitału społecznego studentów zostały wybrane w sposób pozwalający na ukazanie niektórych kompetencji społecznych posiadanych przez studentów.

Tabela 1. Charakterystyka próby badawczej

Wyszczególnienie	Polska	Litwa	Słowacja
Liczebność	267	113	153
Udział ankietowanych w ogólnej liczbie studentów wpisanych na danym roku studiów	58,0%	51,4%	51,0%
Wiek (średnia)	19,9 lat	19,3 lat	19,5 lat
Odchylenie standardowe wieku	1,3 lat	1,7 lat	0,8 lat
Udział kobiet	67,3%	76,1%	81,7%
Udział mężczyzn	32,7%	23,9%	18,3%
Struktura geograficzna według stałego zameldowania	69,6% woj. zachodniopomorskie	60,2% okręg wileński	36,6% / 25,5% kraj bańskobystrzycki / żyliński

Źródło: opracowane na podstawie wyników ankiet.

Próbę okolicznościową respondentów polskich stanowiło 58,0%, litewskich 51,4%, a słowackich 51,0% wszystkich studentów pierwszego roku na tych wydziałach³. Charakterystykę okolicznościowej próby badawczej przedstawiono w ta-

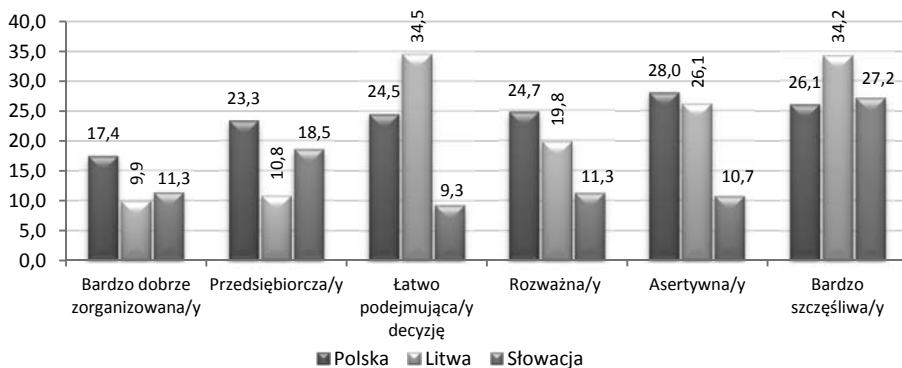
² Opis tych obszarów znajduje się w: Miłaszewicz (2014).

³ Obliczenie udziału liczby ankietowanych w liczbie studentów ogółem pierwszego roku studiów ustalono na podstawie informacji uzyskanej z dziekanatów w czasie przeprowadzanej ankiety. Pamiętać należy, że z reguły liczba studentów wpisanych wówczas na pierwszy rok studiów była większa od liczby faktycznie studiujących. Skorygowanie liczby studentów ogółem o liczbę tych, którzy zostali wpisani na pierwszy rok studiów, ale faktycznie nie studiowali na tych wydziałach, była możliwa dopiero po rozliczeniu pierwszego semestru, czyli nie była znana w momencie przeprowadzenia badań.

beli 1. Wszystkie grupy respondentów to ludzie w wieku ok. 20 lat, z najmniejszym zróżnicowaniem pod tym względem w przypadku ankietowanych ze Słowacji. Większość ankietowanych pochodziła z regionów, na terenie których znajdują się uczelnie, w których studiowali. Te dwie charakterystyki próby badawczej oraz to, że zdecydowanie większy był udział kobiet wśród ankietowanych, szczególnie duży w przypadku studentów słowackich, mogło mieć wpływ na otrzymane wyniki.

Inne charakterystyki badanych osób, wynikające z ich samooceny przedstawiono na rysunku 1. Ankietowani oceniali swoje cechy według pięciopunktowej skali (zakres 2, 1, 0, -1, -2), a na rysunku umieszczono tylko procent respondentów, którzy wskazali skrajnie pozytywną ocenę (2).

Rysunek 1. Charakterystyki respondentów wynikające z ich samooceny

Źródło: opracowanie na podstawie wyników ankiety.

Z przedstawionych na rysunku 1 informacji wynika, że zdecydowanie mniej niż połowa studentów z każdej z ankietowanych grup narodowościowych przypisała sobie skrajnie pozytywną ocenę dla każdej z wymienionych cech. Większe różnice dostrzegalne są wśród respondentów różnych narodowości w następujących przypadkach:

- badani polscy studenci lepiej oceniają siebie od litewskich i słowackich pod względem bardzo dobrego zorganizowania, przedsiębiorczości oraz rozwagi przy podejmowaniu decyzji i działań,

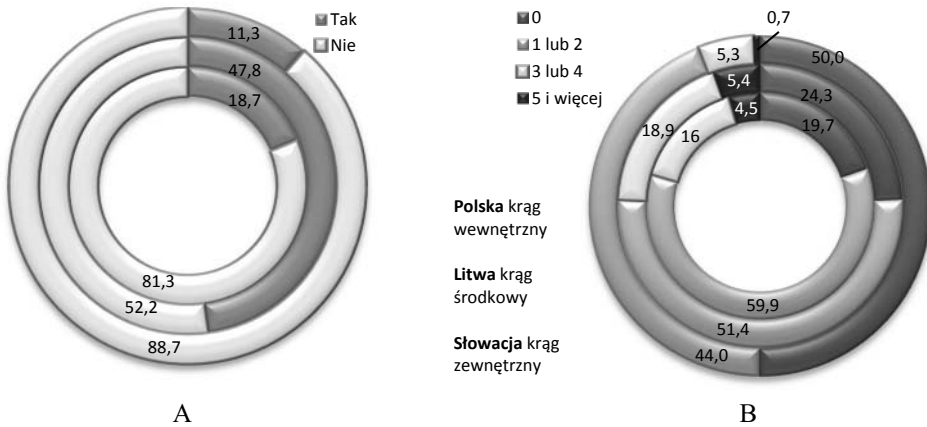
- więcej litewskich ankietowanych studentów niż polskich i słowackich ocenia siebie jako łatwo podejmujących decyzje oraz bardzo szczęśliwych,
- zdecydowanie najmniej słowackich respondentów podejmuje swoje decyzje i działania łatwo, kierując się przy tym rozważą oraz ocenia siebie jako osoby asertywne.

Posiadanie analizowanych cech na wyższym poziomie może mieć odzwierciedlenie w wyższych kompetencjach społecznych respondentów, mających swoje odzwierciedlenie w ich postawach i podzielanych normach społecznych.

3. Wyniki badania kompetencji społecznych badanych studentów

Wyboru prezentowanych w tej części artykułu wyników badań ankietowych kapitału społecznego studentów dokonano w sposób pozwalający na ukazanie kompetencji społecznych respondentów. Podsumowanie odpowiedzi charakteryzujących uczestnictwo ankietowanych w działalności organizacji pozarządowych przedstawione na rysunku 2A. Zrzeszanie się w takich organizacjach oraz zajmowanie w nich pozycje traktowane jest jako bardzo istotny wskaźnik kapitału społecznego. Świadcząc o takich kompetencjach, jak odpowiedzialne działanie w interesie większej wspólnoty czy praca dla osiągnięcia wspólnego celu, staje się elementem solidarności społecznej. Motywowana jest ona poczuciem wspólnoty i współodpowiedzialności, a zorientowana na dobro wspólnoty bądź na poprawę sytuacji grup i jednostek znajdujących się w gorszym położeniu. Solidarność społeczna pozwala na pomaganie tym, którzy nie poradziłiby sobie indywidualnie (solidarność pozioma) oraz potrzebującym (solidarność pionowa) (Rymsza 2008). Związana jest ona z dobroczynnością, która – jako wymóg spójności społecznej – okazuje się ważnym elementem społeczeństwa obywatelskiego, w ramach którego akumuluje się kapitał społeczny. Działalność taka odbywać się może postaci uczestniczenia badanych w sieciach sformalizowanych (organizacjach III sektora) lub poprzez sieci mniej sformalizowane (uczestnictwo w akcjach charytatywnych).

Rysunek 2. Działalność w organizacjach pozarządowych (% odpowiedzi „Tak”) (A) i uczestnictwo w akcjach charytatywnych (ilość razy w ciągu roku) (B)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

W badanej grupie studentów słowackich (rys. 2A) jedynie 11,3% respondentów deklaroowało uczestnictwo w organizacjach pozarządowych, a było ich o prawie 40% mniej niż polskich ankietowanych. Wśród respondentów litewskich takie deklaracje złożyła natomiast niemal połowa z nich. Także liczba uczestnictw w akcjach charytatywnych (rys. 2 B) wskazuje, że słowaccy respondenci charakteryzują się niższym poziomem kompetencji społecznych (odpowiedzialne działanie w interesie większej wspólnoty czy praca dla osiągnięcia wspólnego celu), określających ich solidarność z resztą społeczeństwa – aż 50% z nich, w ciągu roku przed badaniem, nie uczestniczyło w akcjach charytatywnych, a 44% deklaroowało uczestnictwo 1–2-krotne i jedynie 5,7% 3–4-krotne. W przypadku polskich ankietowanych ponad 80% z nich wskazało, że ich gospodarstwo domowe uczestniczyło w ciągu roku w takich akcjach, jednak blisko 60% deklaroowało uczestnictwo 1–2-krotne, a częstsze – jedynie niewiele ponad 20% ankietowanych. Natomiast prawie po 1/4 badanych litewskich studentów stwierdziło, że ich gospodarstwa domowe nie uczestniczyły w ostatnim roku w akcjach charytatywnych lub brało udział w takich akcjach co najmniej 3-krotnie. Wskazuje to na największe zaangażowanie litewskich respondentów w odpowiedzialne działania wspólnotowe.

Za najważniejszy przejaw kapitału społecznego⁴, a jednocześnie podstawę jego tworzenia i akumulacji, będącą ogniwem łączącym ludzi w spójne społeczności, jest zaufanie. Nie chodzi tu jedynie o zaufanie prywatne (osobiste), ale głównie o uogólnione (zgeneralizowane), na które ma wpływ trening społeczny, czyli zdobywane w trakcie ludzkiej egzystencji doświadczenie. Zaufanie uogólnione jest jednym z wymiarów tzw. zaufania społecznego, stanowiąc bazę drugiego jego wymiaru – zaufania instytucjonalnego. Skuteczne współdziałanie jednostki z otoczeniem uzależnione jest zatem od doświadczenia zaufania społecznego – zarówno do władz i instytucji publicznych, jak i do innych ludzi. Zaufanie to jest podstawą zaangażowania społecznego i gotowości do budowania wspólnoty zapewniającej realizację celów ponadjednostkowych. Ze społecznego punktu widzenia umiejętność budowania zaufania, obdarzania nim innych i doświadczenia go jest istotną kompetencją społeczną.

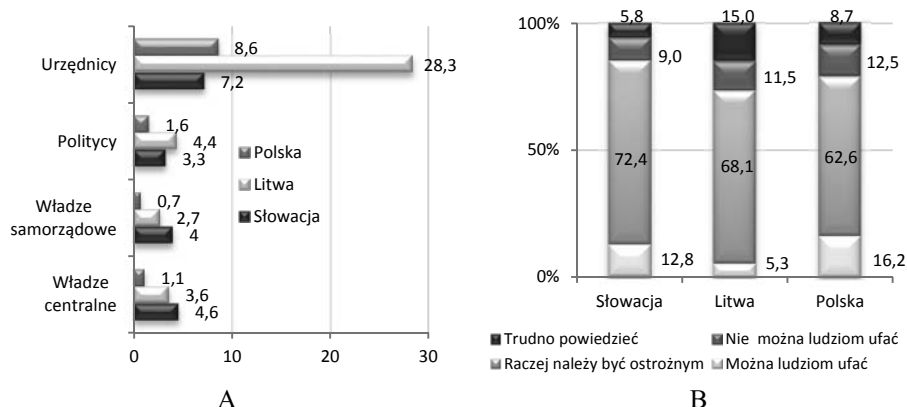
Największym zaufaniem⁵ ankietowani obdarzają urzędników (rys. 3A). Różnice są tu jednak znaczne – jedynie 7,2% ankietowanych ze Słowacji i 8,6% polskich badanych studentów obdarza urzędników zaufaniem, zaś aż 28,3% litewskich respondentów. Niewielu ankietowanych obdarza zaufaniem władze centralne (1,1% polskich, 3,3% litewskich oraz 4,6% słowackich studentów) i polityków (odpowiednio 1,6%; 4,4% i 3,3%). I to właśnie politycy wśród słowackich respondentów cieszą się najmniejszym zaufaniem, a wśród respondentów polskich i litewskich – władze samorządowe (odpowiednio 0,7% i 2,7%). I chociaż niewielki procent respondentów pokłada zaufanie we władzach publicznych, a ok. 20–30% (w zależności od narodowości) całkowicie im nie ufa, to podkreślić należy, że najwięcej ankietowanych obdarzających te instytucje zaufaniem znajduje się wśród litewskich studentów. W dalszym ciągu jest to jednak niski poziom zaufania, który nie sprzyja budowaniu kompetencji społecznych badanych studentów i prowadzi może do zniechęcenia w podejmowaniu działań na rzecz społeczności lokalnych, rozwoju oraz może być przyczyną konfliktów społecznych. Deficyt zaufania instytucjonalnego wśród młodych osób może oznaczać, że wprowadzanie przez instytucje publiczne programów

⁴ W literaturze przedmiotu zaufanie postrzegane jest jako element, przejaw lub atrybut kapitału społecznego (Miłaszewicz, 2016).

⁵ W badaniach poziom zaufania instytucjonalnego mierzono na 5-punktowej skali: całkowicie ufam, raczej ufam, trudno powiedzieć, raczej nie ufam, całkowicie nie ufam – w pytaniu o zaufanie instytucjonalne. Na potrzeby analizy zsumowano jedynie odpowiedzi „całkowicie ufam” i „raczej ufam”.

nastawionych na poprawę spójności społecznej może nie przynieść pożądanych efektów, wywołując niezadowolenie społeczne⁶.

Rysunek 3. Zaufanie do wybranych instytucji (A) (% sumy odpowiedzi „całkowicie ufam” „raczej ufam”) i zaufanie uogólnione (B) (% odpowiedzi „całkowicie ufam” „raczej ufam”)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

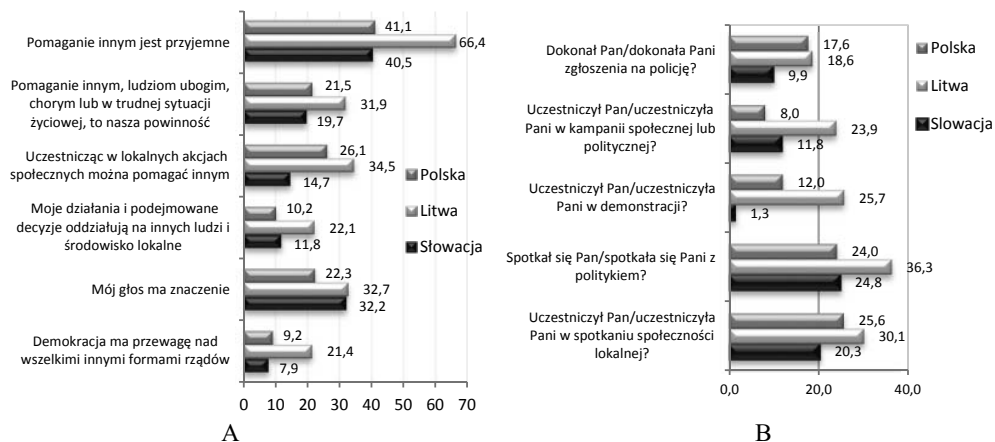
W przypadku zaufania uogólnionego większość respondentów z każdego ośrodka akademickiego (72,4% badanych Słowaków, 62,6% Polaków i 68,1% Litwinów) wyraziła opinię, że nie można ludziom ufać i w kontaktach z nimi należy być ostrożnym (rys. 3B). Aż 9,0% respondentów ze Słowacji, 12,5% z Polski i 11,5% z Litwy uważa, że ludziom generalnie nie można ufać. Tylko 5,2% respondentów litewskich zgadza się z ogólnym stwierdzeniem, że ludziom można ufać. Słowackich respondentów mających takie samo zdanie jest przeszło 2-krotnie (12,8%), a polskich – 3-krotnie więcej (16,2%). Zdziwić może także fakt, że aż 15,0% ankietowanych z Litwy nie ma zdania na temat zaufania do innych ludzi, a takiej samej odpowiedzi udzieliło 6,7% badanych z Polski i 5,8% ze Słowacji. Wskazuje to na znaczne braki wśród respondentów umiejętności budowania zaufania, obdarzania nim innych i doświadczenia go.

⁶ Easterly. (Easterly, Ritzan, Woolcock, 2006) uważa zaufanie do rządu za istotny element funkcjonowania społeczności, ponieważ obywatele muszą mieć zaufanie do rządu, że straty krótkoterminowe, nieuchronnie wynikające z przeprowadzanych reform, zostaną zrekompensowane przez zyski długoterminowe.

Kompetencje społeczne, jako zespół wartości i postaw społecznych, uzewnętrzniają się w przyjętych przez jednostkę normach i podzielanych wartościach. Z jednej strony normy społeczne stanowią swoistego rodzaju wskazówki właściwego zachowania się jednostki w określonych sytuacjach, a z drugiej oznaczają względnie trwałe sposoby jej postępowania. Uzyskane w badaniach wyniki, dotyczące sześciu wybranych podzielanych norm i wartości, są jednak niejednoznaczne. Po pierwsze, najwięcej ankietowanych studentów z Litwy wykazuje się empatią i uważa, że pomaganie ludziom znajdującym się w potrzebie jest ludzką powinnością (31,9%), a uczestniczenie w lokalnych akcjach społecznych uznało za właściwą metodę pomagania innym (34,5%). Jedynie 26,1% polskich oraz 14,7% słowackich ankietowanych potwierdza możliwość pomagania innym w ten właśnie sposób. Jednocześnie jedynie 22,1% ankietowanych z Litwy oraz o przeszło połowę mniej ze Słowacji i Polski uświadamia sobie możliwość oddziaływania na środowisko lokalne i decyzje innych ludzi. Przeszło 2/3 respondentów z Litwy i ponad 40% z Polski i Słowacji uważa, że pomaganie innym jest przyjemne. Odpowiedzi te charakteryzują respondentów jako hedonistów, a jednocześnie jako osoby wykazujące się małą chęcią do działania i niskim poziomem postrzegania swoich możliwości oddziaływania na najbliższe otoczenie społeczne. Ankietowanym studentom, obok wspomnianego braku zaufania do władz lokalnych, które z reguły włączają się w tego typu akcje, zdaje się brakować umiejętności, które pozwoliłyby na rozwiązywanie problemów i sterowania sytuacjami społecznymi na szczeblu lokalnym.

Po drugie, 32,7% ankietowanych z Litwy, o 0,5 p.p. mniej respondentów ze Słowacji i aż o ponad 10 p.p. mniej z Polski, zdecydowanie zgadza się ze stwierdzeniem, że ich głos ma znaczenie, uznając, że są oni ważną częścią swoich społeczności i mogą na nie wpływać. Nie łączą tego jednak z pozytywnym stosunkiem do demokracji, ponieważ jedynie 21,4% badanych z Litwy, 9,2% z Polski i 7,9% ze Słowacji uważa, że ta forma sprawowania rządów ma przewagę nad wszelkimi innymi formami. Na podstawie uzyskanych wyników można sądzić, że ankietowani nie łączą ze sobą tych dwóch spraw – możliwości zabierania głosu, a w ten sposób wpływania na decyzje i wydarzenia, oraz demokratycznego sposobu sprawowania władzy. Tak niska ocena demokracji jako najlepszego systemu sprawowania władzy może wynikać także z wykazanego wśród respondentów deficytu zaufania instytucjonalnego, czyli do sprawujących władzę i jej wykonawców.

Rysunek 4. Normy społeczne (% odpowiedzi „zdecydowanie tak”) (A) i postawy społeczne (% odpowiedzi „tak”) (B)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Wszystko to może mieć odzwierciedlenie w przyjmowanych przez respondentów postawach społecznych i obywatelskich (rys. 4B) związanych z odpowiedzialnością. Ta kompetencja społeczna ujawnia się między innymi w postawach wobec innych oraz nastawieniu do rzeczywistości, a osadzona jest na chęciach i możliwościach działania prowadzących do poprawy rzeczywistości. Z badań wynika, że zdecydowanie więcej litewskich niż polskich czy słowackich respondentów charakteryzuje się odpowiedzialnością. Szczególnie duża różnica widoczna jest w przypadku uczestnictwa ankietowanych w kampaniach społecznych lub politycznych – tylko 8% polskich, 11,8% słowackich badanych studentów brało w nich udział, a prawie 24% respondentów litewskich. Także znaczne różnice na korzyść badanych Litwinów zanotowano w liczebności respondentów uczestniczących w demonstracjach, było ich o prawie 14 p.p. więcej niż Polaków i aż o 34 p.p. więcej niż Słowaków. Nieco mniejsze różnice zanotowano w przypadku spotkań z politykami – nieco ponad 12 p.p. mniej ankietowanych z Polski i o 11 p.p. mniej ze Słowacji niż z Litwy brała udział w takich spotkaniach. Nieco ponad 1/5 respondentów słowackich i ponad 1/4 polskich brała udział w spotkaniach społeczności lokalnych. Ich liczebność jest jednak znacznie niższa niż litewskich, wykazujących się taką samą aktywnością społeczną (30,1%). Aktywną postawę obywatelską, polegającą na zgłoszeniu na po-

licję różnego rodzaju nieprawidłowości życia społecznego, wykazało 18,6% litewskich, 17,6% polskich i jedynie 9,9% słowackich ankietowanych. Zważywszy na ich względnie młody wiek (średnia ok. 20 lat), jest to dość duży odsetek respondentów (szczególnie z Litwy i Polski) charakteryzujących się odpowiedzialnością za sprawy społeczne i umiejętnością radzenia sobie w sytuacjach konfliktowych.

Podsumowanie

Człowiek jest jednostką społeczną, a to oznacza, że jego życie związane jest z oddziaływaniem i zachowaniem innych osób, grup oraz społeczności. Umiejętne współżycie społeczne z innymi jest istotnym warunkiem właściwego funkcjonowania jednostki w rozmaitych sytuacjach. Jednostki mogą różnie radzić sobie z wymogami świata współczesnego w zależności od posiadanych kompetencji społecznych. Ze społecznego punktu widzenia istotne jest jednak to, że kompetencje społeczne jednostek przyczyniają się do sprawnego funkcjonowania wspólnot lokalnych i ponadlokalnych oraz ich rozwoju. Identyfikacja i analiza kompetencji społecznych jest zatem interesującym problemem badawczym, szczególnie gdy, tak jak w tym artykule, dotyczy porównania kompetencji społecznych jednostek z różnych krajów.

Podjęta w artykule próba identyfikacji i analizy kompetencji społecznych pozostających w dyspozycji osób zaczynających edukację ekonomiczną na poziomie akademickim w trzech ośrodkach akademickich z różnych krajów wskazuje, że osoby te dysponują niskim, choć różnym (szczególnie w przypadku litewskich respondentów) poziomem wybranych kompetencji społecznych. Wynikać to może z ograniczonego zasięgu sieci społecznych (formalnych i nieformalnych), w których uczestniczą respondenci, deficytów zaufania uogólnionego oraz instytucjonalnego, a także, mimo dużego potencjału, niechęci do wykazywania właściwych, pożądanych społecznie postaw i norm, wynikających ze świadomości obywatelskiej.

Z jednej strony niska aktywność respondentów w organizacjach pozarządowych oraz deficyt zaufania społecznego we wszystkich grupach ankietowanych mogą być przeszkodą w zwiększeniu spójności społecznej i uczestnictwie ludzi młodych w tym procesie. Z drugiej, niezadowolenie społeczne ze sprawujących władzę i jej wykonawców może być wyzwaczem aktywności lokalnych społeczności i tworzących je jednostek, przyczyniając się do budowania gęściejszych i bardziej rozległych sieci zależności formalnych i nieformalnych oraz przyjmowania postaw

obywatelskich. Wydaje się jednak, że niskie kompetencje społeczne badanych studentów stanowić mogą przeszkodę dla takich pozytywnych przemian.

Literatura

- Argyle, M. (1999). *Psychologia stosunków międzyludzkich*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Bacia, E. (red.) (2015). *Kształtowanie kompetencji społecznych i obywatelskich przez organizacje pozarządowe w Polsce*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Biermann, K.L., Welsh, J.A. (2001). Social Competence. W: J. Kagen, S. Gall (red.), *Encyclopedia of Childhood and Adolescence* (s. 580–587). Farmington Hills, MI: Thomson Gale Publishing. Pobrano z: http://www.findarticles.com/p/articles/mi_g2602/is_0004/ai_2602000487?tag=content;co 1 (4.01.2017).
- Cavell, T.A. (1990). Social Adjustment, Social Performance, and Social Skills: A Tri-Component Model of Social Competence. *Journal of Clinical Child Psychology*, 19 (2), 111–122.
- Easterly, W., Ritzan, J., Woolcock M. (2006). Social Cohesion, Institutions, and Growth. *CGD Working Paper*, 94, August.
- Górska, R., Solarczyk-Szewc, H. (2012). O kompetencjach w kontekście Polskiej Ramy Kwalifikacyjnej dla uczenia się przez całe życie. *Edukacja Dorosłych*, 2, 27–41.
- Greenspan, S. (1981). Defining Childhood Social Competence: A Proposed Working Model. W: B.K. Keogh (red.), *Advances in Special Education* (s. 1–39). T. 3. Greenwich: JAI Press.
- Grootaert, Ch., Bastelaer, T. van (2001). *Understanding and Measuring Social Capital: A Synthesis of Findings and Recommendations from The Social Capital Initiative*. Social Capital Initiative Working Paper Series. Pobrano z: www.worldbank.org/socialdevelopment (14.05.2015).
- Jakubowska, U. (1996). Wokół pojęcia „kompetencja społeczna” – ujęcie komunikacyjne. *Przegląd Psychologiczny*, 39, 29–40.
- Karl-Heinz, A., Lindner-Müller, C. (2012). Assessment and Development of Social Competence: Introduction to The Special Issue. *Journal for Educational Research Online*, 4 (1), 7–19. Pobrano z: <http://www.j-e-r-o.com/index.php/jero/article/view/302/140> (19.12.2016).
- Lifelong Learning Programme EU (2009). *RE-CHANCE: Raising Employment Chances of Social Disadvantaged Young People. Assessment Portfolio*. Pobrano z: http://www.adam-europe.eu/prj/5535/prd/2/1/RECHANCE_assessment_final_en.pdf (23.12.2016).

- Matczak, A. (2007). *Kwestionariusz Kompetencji Społecznych KKS. Podręcznik*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych PTP.
- Martkowska, K. (2012). *Psychologiczne uwarunkowania kompetencji społecznych*. Warszawa: Wydawnictwo Liberi Libri.
- Męczkowska, A. (2003). Kompetencja. W: T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. T. 2. Warszawa: Wydawnictwo Żak.
- Milczarek, A., Miłaszewicz, D., Nagaj, R., Szkudlarek, P., Zakrzewska, M. (2015). Social Networks as a Determinant of the Socialisation of Human Capital. *Human Resources Management & Ergonomics*, 9 (2), 89–103.
- Miłaszewicz, D. (2014). Social Competence of Young Poles in the Light of the Survey on Social Capital of Students Attending the University of Szczecin (Poland). *World Journal of Applied and Life Sciences*, 1 (3), 14–25.
- Miłaszewicz, D. (2016). Zaufanie jako wartość społeczna. *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, 259, 80–88.
- OECD (2005). *The Definition and Selection of Key Competences*. Pobrano z: <http://www.oecd.org/pisa/35070367.pdf> (16.12.2016).
- Partnership for 21st Century Skills (2008). *21st century Knowledge and Skills in Educator Preparation*. Pobrano z: http://www.p21.org/storage/documents/aacte_p21_whitepaper2010.pdf (3.07.2017).
- Reitz, S. (2012). *Improving Social Competence via E-learning?: The Example of Human Rights Education*. Frankfurt: Peter Lang, GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften.
- Riggio, R.E. (1986). Assessment of Basic Social Skills. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 640–660.
- Recommendation of The European Parliament and of The Council of 18 December 2006 on Key Competences for Lifelong Learning (2006/962/EC).
- Rymsza, M. (2008). Zapomniany kapitał Solidarności. *Ekonomia solidarna w Polsce po 1989 roku*, *Więź*, 4–5 (594), 26–35.
- Sajkiewicz, A. (2001). Organizacja procesów personalnych w firmie. W: K. Makowski (red.), *Zarządzanie pracownikami. Instrumenty polityki personalnej* (s. 30–42). Warszawa: Poltext.
- Smółka, P. (2016). *Kompetencje społeczne. Metody pomiaru i doskonalenia umiejętności interpersonalnych*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Spitzberg, B.H., Cupach, W.R. (2002). Interpersonal Skills. W: H.L. Knapp, J.A. Daly (red.), *Handbook of Interpersonal Communication* (s. 564–611). Thousand Oaks: Sage.

- Szołtysek, J., Jeż, R., Twaróg, S. (2015). Kompetencje społeczne w okresie kształcenia zawodowego na potrzeby logistyki społecznej. *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, 249, 11–22.
- UNESCO (2014). *Global Citizenship Education. Preparing Learners for the Challenges of the Twenty-first Century*. Paris. Pobrano z: <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002277/227729E.pdf> (16.12.2016).
- Wiszejko-Wierzbička, D. (2012). *Kompetencje społeczne – rozpoznanie i rozwój*. Łódź. Pobrano z: <http://projektmłodzież.pl/wp-content/plugins/download-monitor/download.php?id=7> (4.01.2017).
- Woodruffe, Ch. (2003). *Ośrodki oceny i rozwoju. Narzędzia analizy i doskonalenia kompetencji pracowników*. Kraków: Oficyna Ekonomiczna, Dom Wydawniczy ABC.

SOCIAL COMPETENCE IN THE LIGHT OF THE RESULTS OF SURVEY ON SOCIAL CAPITAL OF POLISH, LITHUANIAN AND SLOVAK STUDENTS

Abstract

The aim of the paper is to discuss and analyse the of social competence of students in the light of the results of the questionnaire survey on their social capital. The survey was carried out among students starting education of the Faculty of Economics and Management, University of Szczecin, Poland in 2013, of the Faculty of Politics and Management at the Mykolas Romeris University in Vilnius, Lithuania in 2014 and of the Faculty of Economics University at the Matej Bel in Banska Bystrica, Slovakia in 2015. Presented paper is both theoretical and empirical. The aim of the its first part is to present the theoretical background of social competences. The second part contains description of methodology used in the article and the characteristics of the respondents. The third part presents selected results from the survey.

Translated by Paweł Miłaszewicz

Keywords: social competence, social capital, empirical studies

JEL code: Z13